

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

AE/365/3/84

DEMOKRACJA W ŚWIADOMOŚCI WSPÓŁCZESNYCH POLAKÓW

Warszawa, październik 1984 r.

Badania nad rozumieniem pojęcia demokracji w świadomości społecznej i indywidualnej Polaków zostały przeprowadzone w okresie czerwiec - październik 1983 r. wśród 809 mieszkańców kilku miast i województw: Ciechanowa, Gdańska, Katowic, Koszalina, Krakowa, Nowego Sącza, Radomia, Warszawy, Zielonej Góry. W wyniku zastosowania procedury analizy skupień próba ta pozwala na wnioskowanie o populacji generalnej z analogicznym prawdopodobieństwem, do jakiego upoważniałyby tradycyjne badania statystyczne na dwutysięcznej próbie.

Badani rozumieją demokrację jako: system społeczny zapewniający wszystkim obywatelom szeroko rozumianą równość /29% wskazań/; system gwarantujący wszystkim maksimum wolności osobistej i swobód obywatelskich /21,2%/; system współrzędzenia, w którym każdy obywatel ma odpowiedni wpływ na dotyczące go decyzje /20,2%/; zasadę podejmowania decyzji zgodnie z wolą większości /13,1%/; formę dyktatury sprawowanej przez proletariatus /1,2%/.

Ostatnie sformułowanie demokracji jako dyktatury sprawowanej przez proletariatus jest traktowane jako własne przez 1,2%, jako słuszne zaś przez 12,5% badanych osób, które przyznają definicji marksistowskiej pierwsze miejsce. Wprawdzie nadal ten sam odsetek badanych umieszcza ją na końcu listy trafnych ujęć demokracji, jednak jest to pozycja porównywalna z innymi definicjami.

Badani rozpatrują demokrację w różnych aspektach i rozumieją ją wcale niejednoznacznie. Z demokracją kojarzona jest idea równości. Jedynie 2,2% osób wystawiło interpretacji egalitarystycznej najniższą ocenę. Aż 26,9% osób za najgorszą uznaje anarchistyczne pojmowanie demokracji. W najbardziej ustabilizowany sposób funkcjonuje w świadomości badanych rozumienie demokracji określane mianem liberalnego /współrzędzenia/. Nie budzi ona nadmiernych emocji, nie ma jednak negatywnych obciążań. Może być traktowane jako praktyczny kompromis pomiędzy anarchistyczną tendencją do nieograniczonej swobody działania, grożącą totalnym chaosem a koniecznością przyjęcia ograniczeń i dyscypliny, niezbędnych dla efektywności zorganizowanego wysiłku społecznego. Daje tym samym nadzieję i możliwość zarówno łagodzenia niedogodności i ograniczeń niezbęd-

dnych dla efektywnej koordynacji społecznych działań, jak też uzyskania przez każdą jednostkę wystarczającego zakresu samodzielności i niezależności. Aż 74% osób stawia liberalne rozumienie demokracji na pierwszym bądź drugim miejscu.

Badanych poproszono o wymienienie dowolnej liczby określeń, które przede wszystkim kojarzą im się z demokracją, a także o podanie, co - ich zdaniem - stanowi przeciwieństwo demokracji. Jako pozytywne skojarzenia z demokracją badani podali: równouprawnienie /37%, wolność i swobody obywatelskie /25% oraz sprawiedliwość /11%, za jej przeciwieństwo zaś uznali niemal każdą formę przewagi jednostki czy grupy nad innymi, wyrażającą się najczęściej dyktaturą, totalitaryzmem i różnego rodzaju ograniczeniami. Znamienne jest także, że termin "demokracja" zarówno w jednostkowym, jak i w społecznym odczuciu odnosi się przede wszystkim do osobowych i osobistych praw i przywilejów oraz stosunków między jednostkami tworzącymi społeczność. Konotacje o charakterze politycznym pozostają na bardzo dalekim planie /1% skojarzeń/. Demokracja zatem funkcjonuje w świadomości badanych głównie jako model stosunków społecznych opartych na zasadach równości, sprawiedliwości, tolerancji, praworządności, wspólnoty i uczciwości oraz na gwarancjach wolności i swobód obywatelskich.

Analizując wewnętrzną strukturę pozytywnych skojarzeń pojęcia "demokracja" wyodrębniono wartości stale dodatnio z nią powiązane:

- tolerancyjność /niezależność, wyrozumiałość, inicjatywa/,
- prawdomówność /szczerłość, otwartość, solidność/,
- mądrość /rozwaga, inteligencja, pomysłowość, wszechstronność, krytycyzm/,
- wspólnota /chęć współpracy, zgodność/,
- spokój /powaga, brak zuchwałości, brak niepokoju, godność/,
- pragmatyzm /realizm, naturalność, zdecydowanie, brak idealizmu, brak ciekawości, brak atrakcyjności/.

Demokracja definiowana psychologicznie niesie więc obietnicę spokojnego życia w mądrze i praktycznie postępującej wspólnotcie, która kieruje się zasadami prawdy i tolerancji. Tym też zapewne należy tłumaczyć ogromną popularność i zdecydowanie pozytywne, w odczuciu społecznym, zabarwienia tego terminu.

Zwraca uwagę fakt, że pojęcie demokracji, mimo iż budują go wartości o charakterze celów osobowych czy wręcz prywatno-osobistych, funkcjonuje równocześnie jako kryterium ocen odnoszących się do procesów i zjawisk społecznych głównie w wymiarze ogólnym i politycznym - stanowi więc typową kategorię ideologiczną.

Demokracja jako kategoria ideologiczna służy badanym do oceny procesów i zjawisk społecznych. Na pytanie: "Czy zdarzyło Ci się spotkać z przypadkami jaskrawego naruszenia zasad demokracji" tylko około 10% badanych stwierdza, że nie zna takich sytuacji. Znamienne też jest milczenie 26,9% osób, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi na to pytanie. Pozostali respondenci podali/w procentach, następujące przykłady jaskrawego naruszenia zasad demokracji:

- wydarzenia stanu wojennego	12,3
- łamanie praw obywatelskich	6,5
- wybory do władz	4,6
- polityka awansów i kadrowa	4,8
- arogancja władzy	3,4
- działania MO i ZOMO	2,8
- kryzysy polityczne, błędy, wypaczenia	2,4
- fałszowanie informacji	1,4
- obecny system płac	1,2
lub odpowiedzieli ogólnie:	
- tak	5,3
- często, stale, nagminnie	8,9
- za dużo, by tu pisać	3,2
bądź też opisali konkretne przypadki naruszenia zasad demokracji	5,2

Mimo zastrzeżeń co do praktycznego stosowania zasad demokracji w obecnych warunkach w Polsce, 36,6% badanych uznaje, że jest to możliwe, przy czym 25,1% osób sygnalizuje poważne wątpliwości, a tylko 1,6% wykazuje zdecydowany optymizm. Natomiast 41,9% respondentów uważa, że w obecnych warunkach w Polsce urzeczywistnienie zasad demokracji jest w zasadzie niemożliwe, w tym dla 19,6% zdecyd

wanie niemożliwe. Ci zatem, którzy dostrzegają możliwość urzeczywistnienia zasad demokracji w obecnych warunkach w Polsce, są w ogromnej większości słabymi optymistami, natomiast, ci, którzy takiej możliwości nie uznają /a jest ich więcej/, są na ogół zdecydowanymi pesymistami.

Oprac. dr Romuald Holly